

بازخوانی يك وقفنامه

عمادالدین شیخ الحکامی

دو سال پس از مرگ شیخ امین الدین (م. ۷۴۵. ه. ق.) محمودین عثمان، کتابی در حالات و مقامات او تألیف می‌کند و نام جواهرالامینیه بر آن می‌نهد. متأسفانه از این کتاب که اساسی‌ترین منبع در شناخت او و دیگر مشایخ بلیانی است، خبری نداریم؛ و فقط گزیده‌ای از این کتاب که به دست مؤلف انجام گرفته با نام «مفتاح الهدایه و مصباح العنایه» در کتابخانه اسماعیلی افندی ترکیه موجود است (این کتاب به زودی به کوشش نگارنده به چاپ می‌رسد).

در مفتاح الهدایه به احداث چندین بنا، چون مسجد، خانقاه، دارالحديث و دارالشفای مرشدی، سقايه و چشمه بمشق به دست شیخ اشاره رفته است.

سند حاضر که به وقفنامه «چشمه بمشق» و «قنات قرچه» موسوم است، از جمله پنج وقفنامه مربوط به شیخ امین الدین است که در اداره اوقاف شهرستان کازرون نگهداری می‌شود. شیخ پس از احداث چشمه و قنات مذکور، هر دو را بر مردم کازرون و خانقاه خود وقف کرده و فرزندش محب الدین محمد را به تولیت آن برمی‌گزیند.

تاریخ تنظیم اصل وقفنامه، سوم محرم الحرام سال ۷۱۵ هجری قمری است و سند حاضر در واقع رونوشتی است که بر مبنای نسخه اصل در قرن سیزدهم بر کاغذ فرنگی و به خط رقاع نوشته شده است.

اندازه سند ۳۲ در ۹۵ سانتی متر می‌باشد. نکات قابل تذکری در پنج وقفنامه مربوط به شیخ امین الدین وجود دارد که پس از معرفی بقیه اسناد به آن خواهیم پرداخت. در اینجا متن کامل سند را بازنویسی می‌کنیم و شماره هر سطر را در ابتدای جملات ذکر می‌نمائیم تا خوانندگان گرامی در صورت تمایل بتوانند آنرا با متن اصلی مطابقت دهند.

به عهد سلطنت شاه شیخ ابواسحاق
به پنج شخص عجب ملک فارس بود آباد
نخست پادشهی همجو او ولایت بخش
که جان خویش بهرورد و دادعیش بداد...
... دگر بقیه ابدال، شیخ امین الدین
که یمن همت او کارهای بسته گشاد
(دیوان حافظ)

شیخ امین الدین محمد بلیانی، برجسته‌ترین شخصیت سلسله «بلیانیه» است. خانواده و اجدادش همه از علمای دین و مشایخ عرفان بودند. نسب او تا شیخ ابوعلی دقاق نیشابوری؛ عارف بزرگ قرن چهارم چنین است:

شیخ امین الدین محمد بن زین الدین علی بن ضیاء الدین مسعود بن نجم الدین محمد بن علی بن احمد بن عمر بن اسماعیل بن ابی علی الدقاق (م. ۴۰۵ ه. ق. نیشابور)

شیخ امین الدین در حیات خود مورد توجه خاص سلاطین آل اینجو بود و بزرگانی چون خواجوی کرمانی، حافظ و زرکوب شیرازی- مؤلف شیرازنامه- مریدوار او را ستوده‌اند. یکی از مریدان شیخ محمودین عثمان؛ نویسنده کتاب فردوس المرشدیه فی اسرار الصمدیه است که در مقامات شیخ ابواسحاق کازرونی، نوشته شده است.

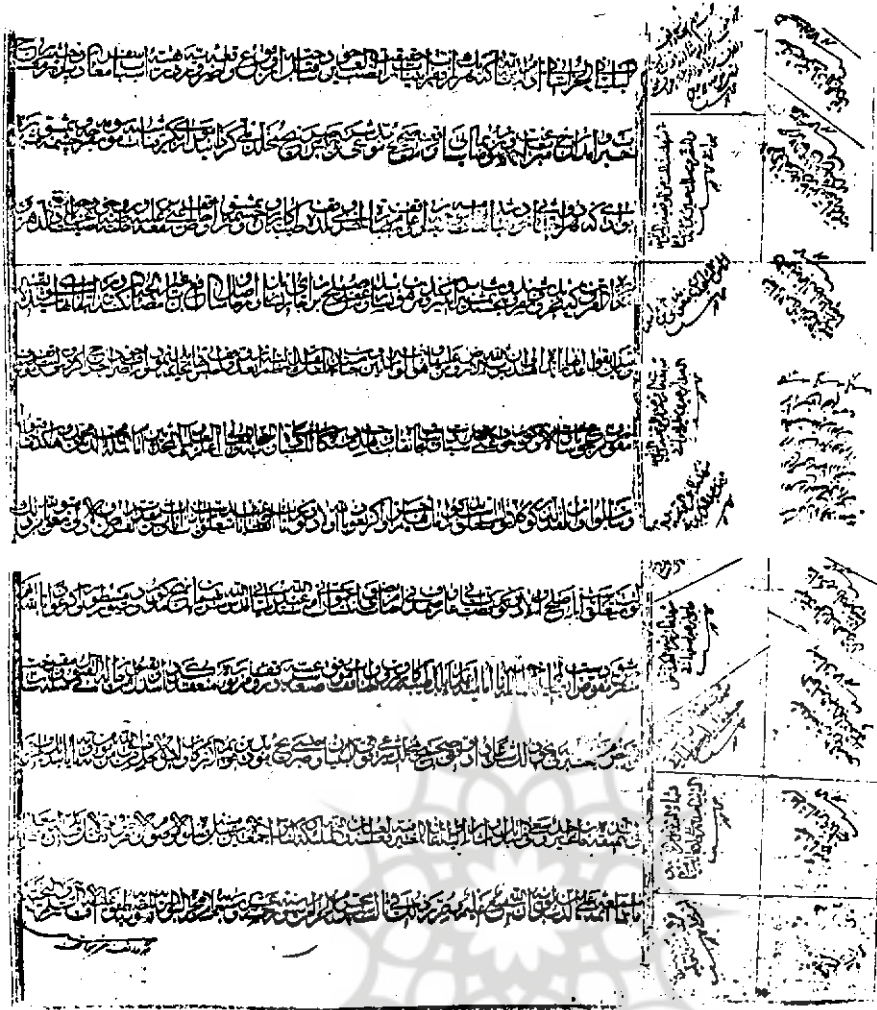
Handwritten manuscript page with a grid layout. The page is divided into several sections by lines, containing text and diagrams. The text is in Persian script.

Top Section: Contains a diagram of a circle with various points and lines. Labels include "مبدأ اصل" (Origin of the Principle) and "مبدأ" (Principle). There are also some smaller diagrams and text blocks.

Middle Section: Contains several paragraphs of text. The text is dense and appears to be a philosophical or scientific treatise. There are some smaller diagrams interspersed with the text.

Bottom Section: Contains a large diagram of a circle with a complex internal structure, possibly representing a celestial body or a mechanical device. The diagram is surrounded by text. Below the diagram, there are several lines of text, including a large heading that reads "توضیح در باب..." (Explanation of the Chapter...).

The overall layout is organized and systematic, typical of a technical or scientific manuscript from the early modern period in Iran.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

بسم الله الرحمن الرحيم

- ۱- الحمد لله الواقف على السراير والنيات الذي يقبل التوبة عن عباده ويأخذ الصدقات ووقف على عباده انواع نعمائه و افاض عليهم اصناف آلائه و فوض امر توليته الى نفسه الازليّه (يك سطر ناخوانا است)
- ۲- دوام سلطانه تعالى ان يجرى في ملكه شىء لا يشاء و تقدس في ان يأمر بالمنكر و البغى و الفحشاء و الصلوة و السلام على شمس سماء الرساله و بدر فلك الجلاله سيد الانبياء و سندا الاصفياء المبعوث على العرب و العجم بالشريعه
- ۳- السمحاء ابى القاسم محمد المصطفى الذي شهد على رسالته من كفى به و اشهد له الذي اختارهم لتبليغ امره و نهييه و جعلهم خزنة علمه لاسيما اخيه و احبهم اليه و وزيره و وصيه و خليفته من بعده
- ۴- سيد الوصيين و نظام الدين ابى الائمه و سراج الامه ذى الفضائل و المناقب و المعصوم من المعاييب و المثالب امام المشارق و المغرب امير المؤمنين على ابن ابى طالب مخ المكارم و اس المفakhir- صلوات الله و سلامه
- ۵- عليه و عليهم اجمعين ما تقارب الماء و الطين و تقارن الشك و اليقين و بعد الحمد و الصلوة.
- ۶- منطلب از تحرير اين كلمات شرايع قواعد ارشاد و مقصد اُسى از تسطير حقيقه اين بنيان كافي بدياه تهنيد ترجمان كه تفسير الفاظ و معاني بيان آن كشاف مفصلات دين مبين و تاويل حروف و تبیان آن، حلال مشكلات شريعت سيد المرسلين است، ذكر و بيان آن است كه چون بر ضماير اكسير مآثر مهتديان طرق تجات از عباد ابرار
- ۷- واضح و لايع است كه دار دنيا محل حوادث و آفات، به عرصه انهدام لذات و شهوات و درصدد فنا و فوات است؛ بجز آنكه بر مضمون حقيقت مشحون «الدنيا مزرعة الاخرة» پيوسته در آن تخم امل از حسن عمل
- ۸- بكارند، چاره. و به غير آنكه بر مفهوم حديث صحيح «مالك عن مالك الا ما اكلت فاقيت و ليست فابليت او تصدقت فابقيت» و مصداق «اذامات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثلث: صدقة جارية و علم ينفع

۹- به و ولد صالح يستغفره» به ایصال مال و نعيم دنیوی که معرض زوال، بل عين فتنه و وبال است؛ حيث قال «انما اموالکم و اولادکم فتنه» و صرف آن در مصارف خیرات و میرات، ابواب سعادت دنیا و عقبی بر روی
۱۰- خویش گشاده دارند تا در «یوم لا ینفع مال ولا بنون الا من اتى الله بقلب سليم» از گرداب مخوفات و عثرات رحمت دایمہ یزدانی و مکرمات شامله ربّانی، مصون و محفوظ مانند، گریزی نه.
بناء علی هذه

۱۱- المقدمات، از جمله مرتقیان معارج توفیق، جناب قطب الاولیاء و المحققین، برهان الاصفیاء و المدققین، معبر الخلائق الی طریق الحق و ارشاد، محرم کعبه التوحید، سرائه الملك المجید، سبح

۱۲- بحر الولاية و سیاح بیداء الهدایة، کفہ العاملین، السید الاید الجید الموبد الموبد من عند الله الملك الولی. حاجی سید امین الحق و الشریعة و الحقیقة، ناصح فیما بین المسلمین محمد

۱۳- البلیانی الخراسانی - ادام الله بقائه - که هریک از فقرات حقیقت بیّنات را نصب العین خود ساخته، قبل از وقوع واقعه ضروریّه در تهیه اسباب سفر معاد پرداخته بر معارج

۱۴- خیرات و مدارج میرات غب حضور و رضا بما سیاتی؛ وقف صحیح مؤبّد شرعی و حبس صریح مخلّد ملی گردانید، موازی یک رشته قنات موسومہ به قرچه و چشمه بمشوق مشهوره

۱۵- به وادی که بهر دو حادثی خود می باشد. قنات موسومہ به قرچه را وقف عام بعبارة آخری وقف بلدة طیبه کازرون و چشمه بمشوق را وقف خاص اعنی بر بقعه علیّه و روضه حلیه خود حصینت عن حوادث الدهر

۱۶- و مکاره القرون - که نخرند و نفروشدند و نبخشند و به میراث برنگیرند و مرهون نسازند و عقد صلح بر آن جاری نسازند و از حاصل آن با غیر مصالحه نکنند و در ابقاء آن کوشیده؛ تغیر

۱۷- و تبدیل به قواعد آنها راه ندهند؛ الی ان یرث الله الارض و من علیها و هو خیر الوارثین.
و جناب سید جلیل القدر معظم الیه بعد از وقف و حبس آنها تخلیه ید نمود و از تصرف خود اخراج کرد. و تولیت وقف موصوف.

۱۸- مفوض و مرجوع ساخت به اولاد ذکور خود اعنی حضرت سیادت و نجابت پناه نقابت و هدایت دستگاه، شمساً للسیادة و النجابه و المعالی، اعلم العلماء و المحدثین، امام الملة «محب الدین محمد» و هكذا ما تعاقبوا

۱۹- و تناسلوا و ان فقد الذکور کلاً تولیت متعلق است به ذکور اناث، هلم جزاً. و اگر نعوذ بالله اولاد ذکور اناث انقطاع یابد، متعلق است به اناث اناث. و بر تقدیر انقراض اولاد متولی نعوذ بالله من ذلك -

۲۰- تولیت متعلق است به اصلح اولاد ذکور قطب ربّانی و عارف صمدانی جناب مرتضوی انتساب عمویی ام سید عبدالله بلیانی قدس الله سره - به همان نهج مذکور و دستور مسطور. و اگر عوداً بالله آن هم

۲۱- منقرض شود، مفوض است به عالمی از علمای ملت ناجیه امامیه از علمای بلدة طیبه کازرون و جناب واقف موفق، صیغه شرعیّه در وقف مزبورہ منعقد گردانید و به قبول من جائزه القبول فی مثله مقرون ساخت.

۲۲- و به قبض من یعتبر قبضه فی نحو ذلك، شرعاً داد. و قفی صحیح مخلّد شرعی قسوی البنیان و حبسی صریح مؤبّد دین قیوم الارکان و لیس لأحد من خلق الله من یؤمن به و بآیاته، تبدیل مارقم.

۲۳- فی هذه النمیقة. فان غیر احد و سعی فی التبدیل، او اشدّ الیه اواعان المفیّر فیہ، فعلیه لعان الله و الملائکه و الناس اجمعین. لایقبل منه صلوة ولا صوم ولا فرض ولا نقل. فمن یدله بعد.

۲۴- ما سمعه فانما اثمه علی الذین یدلونہ. ان الله سمیع علیم و حرّر ذلك فی ثالث شهر محرم الحرام من شهر سنة خمسة عشر و سبع مائه من الهجرة النبوية المصطفوية عليه الاف السلام و التحية.

سجلات و قفنامه:

الف: بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله على ما في الببال والكبير المتعال والصلوة والسلام على خير من نطق بالصواب و / وصّى بحسن الاصل و بعد قد اعترف الواقف المعظم النبيل الموفق بتوفيقات / ربّه الجليل بصحة ماسطر في هذه الورقة و رقم في هذه النمیقة من الوقف الصحیح / الشرعی و الحبس المؤبد الملى و تعيين المتولى لدى الجانى.

ب: بسم الله الواقف على السراير والضماير
الحمد لله الذى من اوليائه بالصدقة الدائمة بالخلد والجنان و رضى عنهم و وعدهم بالنعيم المؤبد والسعادة / المؤبد.
السرمسد من فرط اللطف والاحسان والصلوة والسلام على من شرفه الله على كافته من الرسل / بالانس والجان بمحمد واله المعصومين الذين تشرفت بهم بنوعدان و بعد فقد جرى الاعتراف / الشرعی والاقرار المرعى عن الواقف الموفق المعظم الیه كرم الله له بالقبول والرّضوان بما نسب الیه / لايعتريه شك ولا ريب ولا نقصان، كتبت في شهر محرم الحرام من سنة المذكور في المتن الراضى الی ملك الغفور.

ج- هو

الحمد لله الذى ذرف بلطفه عيون المعارف من قلوب العارفين على بلد تمحى اطلالها من غواية / الغاوين. فتردى بها عطاشها الی يوم الدين والصلوة والسلام على امين الدين محمد المصطفى المجتبى / الامين و على اعلى اعلى معارج العزّ والعلی، غياث الدين و مقصود اهل اليقين و امام / الدين امير المؤمنين على بن ابى طالب و اله و اولاده المعصومين و عترته الطاهرين / و بعد لا يخفى على ذوى الدراية والبهى قد صدرا لاعتراف عن الواقف الموفق / الجليل النبيل. الواقف باهوال يوم الواقف بما نسب من لزوم الوقف و تفويض التولية / و بعد اطلاق على ما سطر، كتبت المحلة الشرعية الدالة هذه متنا لحقية المتولى فيه و خلى / يده عن التصرف و اخرج عن ملكه خالياً من التصسف، لدى الفانى الرّاجى.
د- بسم الله الواقف على السراير والضماير

الحمد لواقف لايقف على كنه ذاته سواء والشكر لموفق لايصل عبد الی طريق الحق الا بهداه / والصلوة على رسوله الهادى الی منهج الصواب دينه القويم محمد الداعى الی ما فيه الخير والثواب / [شرعة المستقيم، حبيب الله المبعوث بالخلق العظيم و على آله العظام و عترته حفظة مراسم دينه] / الی يوم القيام. فقد وقف الواقف الخیر الخبير. الموفق للخير. ضاعف الله توفيقه ما / وفق به وقف لها وقف على ما وقف حسبما رقم فيه لدى.

● شاهدان نسخه اصل

- ۲۹- قد اعترف -زيدت مرتبته و توفيقاته بالتوفيق و مايتوقف عليه لزومه على وقف... كما زبر فيه متناً- مهر
- ۳۰- شهدت على ذلك العبد الخاطي محمد... الطباطبائي.
- ۳۱- الحمد لله الواقف على الضماير، والصلوة على من لانبى بعده محمد واله الاطهار و بعد فقد اعترف الواقف الموفق بما جرى منه لدى.
- ۳۲- قد اقر الواقف المعزز -حفظه الله تعالى- بما اقم في هذه لدى الجاني-.
- ۳۳- قد اعترف الواقف الجليل النبيل -ادام الله عمره- ... بما زبر فيه لدى الجاني-.
- ۳۴- قد اعترف الواقف المحترم الموفق بما سطر فيه من الوقف الصحيح و حبس الصريح والتولية والتصرف لدى الجاني الخاطي...
- ۳۵- قد اعترف الواقف المكرم بصحة ما رقم في الكتاب المستطاب من المبدأ والمآب لدى الجاني- ابن علي نقى.
- ۳۶- قد اعترف الواقف المعظم سلمه الله تعالى- لدى الجاني- محمدخان افشار.

● شاهدان و تأييدکنندگان نسخه بردارى

- ۱- بعد از مقابله و ملاحظه اصل و فرع، فرع مطابق اصل ديدم و خلافي ندارد. العبدالمجرد مهر (عبد محمدبن حسين...)
- ۲- وضع لي وضح عندي ان الفرع هذا مطابق لاصله. حررته الشاهد العبد الفاني -مهر (... بن عبد الله سهاء الدينى).
- ۳- لاحظت هذا الفرع مساو لاصله ولا ريب فيه العبد العاصى. مهر (العبد المذنب قاسم).
- ۴- طوبق ذا واصله فوجد ناهما سيان ولا ريب فيه. العبد- مهر (العبد محب الدين هاشم)
- ۵- بعد از مقابله و ملاحظه اصل و فرع، فرع را مطابق اصل ديدم و خلاف ندارد العبد المذنب- مهر.
- ۶- غيب... من... صح لي و... الفرع...
- ۷- طابقت هذا الفرع مساو مع اصله ولا ريب فيه العبد الراجى. مهر (عبد الراجى محب الدين عبد السلام).
- ۸- سواد واصل مساوى مي باشد و خلافي در آن نيست. حرره الراجى- مهر (يا امام حسين)
- ۹- بعد رعايت المقدمات من المقابلة هذا... هذا مع اصله مطابق- مهر (العبد المذنب حسين...)
- ۱۰- وضع لي...
- ۱۱- كذلك نحن شاهدين. الراجيون مهر (... فخرالدين...)
- ۱۲- بعد از مقابله [فرع و اصل] وقفنامه معتبره، سواد را مطابق اصل يافتيم و خلافي در ميان... حرره الجانيون. دو مهر
- ۱۳- طوبقنا و قوبلنا ذامع اصله فوجد ناهما مساويان حرره العاصيون الراجيون شمس مهر (مهدي بن محمد...)
- (...على... (... نجم الدين شاه...).

- ۱- شهدت بذلك من الوقفية والتولية. ابن علي
- ۲- شهدت على ذلك من الوقفية والتولية... الله دانيال بلميني
- ۳- بشهادة العبد الاقل من الوقفية والتولية، العبد محمد على ولد جمال بليانى
- ۴- شهد بما زبر فيه على شاه بن محمد بلميني
- ۵- شهدت بمضمونة من الوقف والتولية حسين على ولد جعفر بليانى
- ۶- شهد بمضمونه من الوقفية والتولية العبد الجاني عبد الملك بيضاىي
- ۷- شهد بما رقم فيه العبد الاقل حاجى ابراهيم اصفهاني
- ۸- شهدت على ذلك العبد الاقل شاه كرم ولد جعفر بيضاىي
- ۹- شهد بذلك من الوقفية والتولية العبد الاقل عبد الكريم بن محمود شاه خراسانى
- ۱۰- مسكينان كمتريين فخرالدين ملك احمد و جمال الدين ملك حسين و شرف الدين حسن سامغانى از واقف خير مواقف -زيد عمره و درجاته- اقرار به وقفية و توليت و تصرف متولى استماع نموديم.
- ۱۱- شهدت بما رقم فيه من الوقفية والتولية العبد ابراهيم بن خليل بوانى.
- ۱۲- بشهادة العبد الاقل من الوقفية والتولية جمال ولد على بيضاىي.
- ۱۳- انا من الشاهدين بمضمونة على بن عاصم.
- ۱۴- شهد بذلك من الوقفية والتولية والتصرف ملك حسين بن محمد شاه بوانى.
- ۱۵- اقر الواقف -زيد درجاته- بصحة ما رقم فيه حرره الخاطي ابن عبد الكريم، هادى.
- ۱۶- جناب عظيم الشأن واقف خير مواقف به آنچه مرقوم شده، از وقفيت و توليت و تصرف متولى نزد افقر عباد اعتراف نمود. اقل خلق الله محمد حسين.
- ۱۷- سمعت و شهدت على ذلك محمد تقى الحسينى.
- ۱۸- جناب واقف معظم اليه نزد كمتريين بندگان اقرار به وقفيت و توليت و تصرف متولى نمود. العبد الجاني ابن مقصود.
- ۱۹- بشهادة العبد الاقل محمود موسى.
- ۲۰- قد وقف المواقف. الواقف باهوال يوم المواقف الموفق بتوفيق الواقف على السراير والضماير الموقوف المسطور على نهج المسفور و خلنى يده منه بمحضرى.
- ۲۱- شهد بما زبر فيه محمد مروىشتى
- ۲۲- بشهادة العبد الاقل محمد هاشم مروىشتى
- ۲۳- واقف خير مواقف كمتريين بندگان از اين بزرگوار سماع و استماع نموديم. العبد الجاني.
- ۲۴- شهدت على ذلك منصور فيروزآبادى.
- ۲۵- وقع الواقف الجليل للوقف الماء ان و قبض بالتخليه واعترف بصحته عندى.
- ۲۶- ما ذكر فيه واضح عندى. العبد الاقل جمشيد فيروزآبادى.
- ۲۷- كتب العبد الاقل شهدت على الوقفية والتولية والتصرف، العبد الاقل ابن محمود شاه.
- ۲۸- ما رقم في هذه النميقة واضح عندى. الاقل خليفه ابن علي نقى الحسينى.

